

basic theoretical approaches of the manifestation and experience of emotions by men and women are substantiated. The influence of society on the development and formation of feminine and masculine roles is analyzed. The existence of stereotypical ideas about the peculiarities of experiencing emotions by the persons of different sexes is proved. The article contains an analysis of the researches of this phenomenon.

Keywords: gender, emotions, emotional intelligence, empathy, emotional states of personality, alexithymia.

Відомості про автора:

Лелюх-Степанчук О. О. – аспірант кафедри психології і педагогіки НПУ імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна.

Information about the author:

Lelyukh-Stepanchuk O. O. – postgraduate student of the Department of Psychology and Pedagogy of NP Dragomanov NPU, Kyiv, Ukraine.

Статтю подано до друку 07.05.2018.

УДК 159.9.016.2

© Д. С. Поліщук, 2018

Д. С. Поліщук (м. Київ)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Поліщук Д. С. Становлення та розвиток самостійності як психологічна проблема. В статті розглянуто витoki становлення самостійності та розкрито сутність досліджуваного феномену. Проаналізовано розуміння поняття самостійності в зарубіжній психології та розглянуто зміст понять, які допомагають розкрити проблематику самостійності, до яких належать «автономія», «незалежність», «самоефективність», «самодетермінація», «сепарація-індивідуація» тощо. Було також досліджено, який вплив здійснила зарубіжна психологія на досліджуваний феномен, простежено його розвиток в онтогенезі та встановлено, що досліджуване явище розвивається протягом всього життя людини. Було проаналізовано важливість кожного з етапів розвитку самостійності від народження до зрілої самостійності дорослої людини та встановлено необхідність зосередити увагу на розвитку самостійності в підлітковому віці, так як саме цей вік є періодом завершення дитинства та переходом до нового етапу психічного розвитку, який має на меті підготувати дитину до самостійного дорослого життя. Також було проаналізовано важливість досліджень, які здійснила радянська психологія в напрямку вивчення та розвитку поняття самостійності, центральною ідеєю якої є трактування поняття самостійності як прояву волі, якого докладає індивід при взаємодії з оточуючими людьми, проявляючи свою автономність в якості суб'єкта діяльності. Було наголошено на необхідності розвитку в учня досліджуваного феномену, так як він є справжнім джерелом та рушійною силою розвитку особистості. Також в статті було проаналізовано сучасний стан розвитку досліджуваного нами поняття та встановлено, що на сьогоднішній день спостерігається тенденція до інфантилізації молоді, яка проявляється в неспроможності передбачити наслідки власної поведінки та відповідати за свої помилки. Таким чином виникає необхідність провести дослідження з розвитку самостійності в учнів підліткового віку, в якому закладаються підвалини для переходу до дорослого життя.

Ключові слова: самостійність, становлення самостійності, автономія, незалежність, самоефективність, самодетермінація, розвиток самостійності, підлітковий вік.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти особливого значення набуває виховання активної, творчої особистості, яка може легко адаптуватися в інформаційному просторі, самостійно аналізувати і опрацьовувати отриману інформацію, орієнтуватися в потоці новин, долати труднощі, бути самостійною, ініціативною та творчо підходити до вирішення поставлених завдань. Потреба у дослідженні самостійності стає актуальною у зв'язку зі складними соціально-політичними процесами в країні та необхідністю усвідомлення меж персональної відповідальності за результативність власного життя.

Особливої актуальності проблема самостійності набуває в підлітковому віці, в один з найважливіших періодів життя особистості, який характеризується численними психічними, соціальними змінами і є сенситивним для розвитку багатьох особистісних якостей. Адже саме в цей період відбувається перехід від системи зовнішнього управління до самоуправління, а потреба в самостійності вибору набуває ознак психічного новоутворення.

Аналіз наукових досліджень. При вивченні феномену самостійності в психологічній науці наголошується переважно на вольових властивостях особистості, що в поведінковому плані проявляються в цілеспрямованих діях, скерованих на досягнення результату діяльності. З точки зору етимології слова, «самостійність» визначається як «сам» і «стояти»; «самість», або ж іншими словами здатність відстояти себе. На думку більшості дослідників, самостійність – це незалежність, свобода від зовнішніх впливів, примусів, від сторонньої підтримки, допомоги, а також здатність до незалежних дій, суджень, володіння ініціативою, рішучість [1, 9, 12, 16].

Метою статті є дослідження проблеми становлення та розвитку самостійності в зарубіжній та вітчизняній психології.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Проблематика самостійності в зарубіжній психології досліджується і розвивається під різними назвами, зокрема, «автономія» (Г.Крайг [13], А.Фрейд [19]), «незалежність» (Л.Х'ел, Д.Зіглер [20]), «самоефективність» (А.Бандура [4]), «самодетермінація» (Е.Дейсі, Р.Райян [22]), «сепарація-індивідуація» (П.Блос [7], Дж.Боулбі [8], М.Малер [14]) та ін. Розглянемо більш детально наведені поняття.

На Заході поняття «автономія» традиційно пов'язують з розвитком психоаналітичної теорії, зокрема з ім'ям А.Фрейда [19], яка розглядала процес визволення підлітка від батьківської опіки. Дослідниця описує підлітковий період, як постійну боротьбу між Его та Ід. Завдання Его в цей період – відновлення порушеного балансу і вирішення базового конфлікту підліткового віку – конфлікту між потребою в свободі і потребою в соціальній прийнятності, тобто в соціальній адаптації. Г.Крайг [13] розглядає автономію як велике бажання діяти самостійно, вміти керувати фізичним і соціальним оточенням, бути компетентним і успішним. На думку дослідниці, діти повинні знаходити власні способи вирішення протиріч, які виникають в процесі розвитку. Їм необхідно вчитись керувати прагненням до автономії.

Поняття «незалежність» відносять науковці Л.Х'ел і Д.Зіглер [20] до нашої потреби приймати самостійні рішення і досягати цілі без допомоги інших, тобто це будь-яка поведінка, що передбачає наше бажання покладатися на власні сили. Людина автономна є впевненою в собі, і тому її мислення і поведінка не піддаються маніпуляціям.

Проблема самостійності особистості в соціально-когнітивній теорії А.Бандури [4] розглядається в контексті таких понять, як «саморегуляція», «самоконтроль» та «самоефективність». Вчений обґрунтовує провідну роль в навчінні та організації поведінки особистості її здатності до саморегуляції. Самоефективність особистості, на думку А.Бандури, припускає свідому здатність людини опанувати складні ситуації і вміти впливати на

ефективність власної діяльності і функціонування. Самоефективна людина прикладає максимум зусиль до вирішення складних завдань.

Теорія самодетермінації Е.Десі та Р.Райана [22], як прояву самостійності, розкриває механізми виявлення активності суб'єкта. Науковці обґрунтували модель поступового формування особистісної автономії через інтерналізацію мотивації і відповідного переживання контролю над своєю поведінкою, тобто термін «самодетермінація» дослідники визначають як здатність індивіда здійснити вибір. Відсутність цієї здатності, на думку дослідників, призводить до різноманітних патологій у розвитку. Також Ф.Перлз [15], представник гештальттерапії – підходу, спрямованого на визволення та самостійність людини, дотримується думки, що автономія є показником психічного здоров'я. На думку вченого, автономна аутентична особистість усвідомлює свої потреби і емоції і знаходиться в гармонійному контакті з середовищем для їх задоволення.

Поняття «психологічної сепарації-індивідуації» як уявлення дитини про себе, як окрему, незалежну від батьків істоту, розглядали П.Блос [7] та М.Малер [14]. На думку дослідників, дитина реорганізує структуру свого Его і здобуває неповторний образ власного «Я» для того, щоб стати повноцінною особистістю.

Розвиток самостійності впродовж життя людини можна простежити на моделі розвитку особистості американського психолога Е.Еріксона [21], який виділив 8 стадій психосоціального розвитку людини, кожна з яких характеризується певним конфліктом, вирішення якого дозволяє перейти на наступний щабель розвитку. Згідно з Е.Еріксоном, на першій стадії розвитку (від народження до 1 року) закладається почуття довіри. Успішне вирішення конфлікту довіри/недовіри призводить малюка до впевненості у своєму оточенні, до почуття стабільності і захищеності. Надія та оптимізм, а звідси і віра у власні сили, на нашу думку, є ґрунтовними підвалинами для розвитку самостійності. Друга стадія (1-3 роки) вирішує конфлікт самостійності/непевненість. На цій стадії у дитини розвивається самостійність шляхом розвитку моторних і психічних властивостей. На третій стадії (3-6 років) відбувається вирішення конфлікту ініціатива/почуття провини. Важливими для розвитку ініціативи, як складової самостійності, є готовність батьків відповідати на дитячі питання і вільний розвиток дитячої фантазії. На четвертій стадії (6-12 років) вирішується конфлікт компетентності/неповноцінності. Для закріплення у дитини компетентності, як складової самостійної діяльності, необхідно заохочувати дитину за її дії. П'ята стадія (12-18 років) вирішує конфлікт ідентичності або плутанини ролей. Важливим є для цього вікового періоду розібратись в своїх ролях і інтегрувати їх в цілісну ідентичність, яка є важливою для усвідомлення власної самостійності (що я можу, як цілісна особистість). Якщо підлітку не вдається інтегрувати стрижневу ідентичність, тоді виникає дифузія ідентичності, яка проявляється в інфантильній поведінці і призводить до неможливості здійснити особистісне самовизначення. На шостій стадії (20-25 років) відбувається вибір між близькістю та ізоляцією. Цей період характеризується прийняттям відповідальності за влаштування власного життя, розширенням меж самостійності у вирішенні таких важливих питань, як вибір професії, працевлаштування, вступ у шлюб, початок самостійного сімейного життя. Сьома стадія (26-64 роки) вирішує питання продуктивності/інертності і характеризується піклуванням більш старшого покоління про тих, хто йде йому на зміну. Якщо нащадки мають високі досягнення, то людина відчуває почуття самореалізації. Остання восьма стадія (65 років і до кінця життя) характеризується боротьбою між его-інтеграцією і відчаєм. Его-інтеграції досягає той, хто творив, надихав на успіх і був прикладом для інших.

Таким чином, зарубіжні психологи описують феномен самостійності в різних поняттях, які не заперечують один одного, а доповнюють, і, розглядаючи в контексті обраних методологічних підходів, дозволяють охарактеризувати функції самостійності, її розвиток в онтогенезі, роль в

научінні, організації поведінки, ефективності діяльності, забезпеченні психічного здоров'я людини.

Тракування поняття «самостійність» в радянській психології передбачало, в першу чергу, активну участь особистості в реалізації суспільнокорисних цілей; внутрішню згоду індивіда з соціальними нормами; колективістську спрямованість особистості (Л.С.Виготський, А.Н.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн).

Справжня самостійність, як зазначав С.Л.Рубінштейн [17], передбачає свідому умотивованість дій і їх обґрунтованість; це прояв самостійної волі, щоб вчинити так, а не інакше. Вчений вважає, що самостійність не вичерпується здатністю виконати завдання, вона включає ще більш суттєву здатність самостійно, свідомо ставити перед собою цілі, завдання, визначати напрямок своєї діяльності. С.Л.Рубінштейн зазначає, що цей процес передбачає здатність самостійно мислити і пов'язаний з виробленням цільного світогляду. На думку вченого, самостійність проявляється в зміні взаємовідносин людини з оточуючим світом і є справжнім джерелом та рушійною силою розвитку особистості. Людина усвідомлює свою самостійність, свою відособленість від інших і, врешті-решт, своє Я лише у взаємодії з іншими.

Л.С.Виготський [9] вважає, що самостійність – це діяльність, направлена на оволодіння власною поведінкою і нерозривно пов'язана зі свободою волі людини. Вчений переконаний, що виховання має підготувати дитину (підлітка) до дорослості, а доросла людина – це самостійна людина, тобто така, що вміє керувати собою, своєю поведінкою.

Багато уваги в розвитку самостійності учнів приділяв К.Д.Ушинський [18]. На думку вченого, вчитель має не лише передавати знання учню, а й розвивати в нього здатність самостійно здобувати нові. Ця здатність, на його думку, повинна залишитися з учнем і тоді, коли учень залишиться без вчителя. «Маючи таку розумову силу, яка видобуває звідусюди корисну поживу, людина буде вчитися все життя, що, звісно, складає одну з найважливіших задач будь-якого шкільного навчання», - підсумовує педагог [18, с.149]. К.Д.Ушинський також наполягав на необхідності розвитку самостійності в учнів, в той час як дорослий мусить лише керувати самостійною працею та надавати для неї матеріал.

Розглядаючи питання самостійності, К.А.Абульханова-Славська [1] визначає її як одну з найголовніших характеристик суб'єкта діяльності, як потребу в незалежності. Самостійність, за К.А.Абульхановою-Славською, є сукупністю тих якостей особистості, які визначають її «самість» і дозволяють їй самостійно діяти в зовнішньому середовищі, проявляючи свою автономність в якості суб'єкта діяльності.

У радянській психології самостійність розглядається як: вольова якість особистості (І.С.Кон, Г.С.Костюк, О.В.Петровський), як риса характеру (К.К.Платонов), як тенденція поведінки (Н.Д.Левітов), як розвиток самосвідомості та прояв активності (Б.Г.Ананьєв, В.В.Зеньковський), як прагнення і спрямованість особистості (Л.І.Божович, Л.А.Венгер, Д.Б.Ельконін, Є.В.Субботський).

І.С.Кон [12] дотримується думки, що самостійність людини завжди асоціюється зі свободою, можливістю контролювати свою життєдіяльність, на протилежність пасивності, безпорадності і т.д. Самостійність, на думку дослідника, як і свобода, має 2 виміри: перший відображає об'єктивний стан, припускає (має на увазі) незалежність, свободу від зовнішнього примусу та контролю, право і можливість самому приймати рішення; другий належить до суб'єктивної реальності і визначає здатність розумно користуватися своїм правом вибору і передбачає цілеспрямованість, послідовність і волю. Самостійна людина усвідомлює і вміє ієрархізувати свої цілі, здатна контролювати не лише зовнішні обставини, але й власні пориви. Така людина незалежна, вільна від зовнішнього примусу, вміє і бажає жити своїм розумом, може відстояти себе і т.д.

Отже, радянська психологія трактує поняття самостійність як прояв волі, якого докладає індивід при взаємодії з оточуючими людьми, проявляючи свою автономність в якості суб'єкта діяльності.

До сучасних українських досліджень з проблеми розвитку самостійності слід віднести роботи Е.Ю.Алієвої, І.Д.Беха, З.В.Гуріної, І.В.Ендебері, Н.В.Чепелевої та ін., які трактують самостійність як особистісну якість людини.

Становлення самостійності у дітей другого-третього року життя за умов сімейного та суспільного виховання вивчала українська дослідниця З.В.Гуріна [10], яка дотримується позиції, що поняття "самостійна поведінка" дитини раннього віку слід використовувати для позначення епізодичних проявів активності, що виникають в тих чи інших ситуаціях і виступають свого роду „одиноцею виміру самостійності". Самостійна поведінка кваліфікується З.В.Гуріною як спосіб дій, що засвідчує характер ініціативності, незалежності, оптимістичного ставлення зростаючої особистості до труднощів. Дослідниця розглядає самостійність як відносно стійке особистісне утворення, тенденцію поведінки, прояв активності, що набуває сталої форми, перетворюється на особистісну якість, засвідчує повторюваність певного стилю і стратегії. Дослідниця вважає, що лише завдяки систематичному розвитку самостійності «дитина може розвиватись у змістовну, цілеспрямовану особистість, здатну знайти своє місце в житті» [10, с. 73]. Чим більше розвинена самостійність особистості, тим інтенсивнішим є її життя, тим ширшими й різноманітнішими є її контакти з навколишнім світом.

На думку І.Д.Беха [6], який вивчав прояв самостійності в дітей підліткового віку, цей період є найважчим у виховному плані. Різноманітні психофізіологічні і психічні відхилення, які спричинює статеве дозрівання у підлітка, викликають певні труднощі, як то почуття тривоги, підвищена збудливість, депресія та ін. Підліток повинен пройти непростий шлях «зادля справжнього подорослішання, а не просто фізичної і фізіологічної зрілості, підлітки повинні звикнути до своєї статевої зрілості, набути самостійності, налагодити дружні стосунки з ровесниками, поступово виробляти життєву позицію, усвідомлювати себе особистістю» [6, с.105]. Але набуття самостійності підлітку не дається просто. Для того, щоб вийти з-під батьківської опіки, підростаючому поколінню необхідно відповісти на такі питання «хто я?», «до чого я прагну?», «як можливо ці прагнення здійснити?». Питання не прості і тому, на думку І.Д.Беха, досягнення самостійності є одним з основних завдань підліткового віку.

І.В.Ендеберя [11] досліджувала розвиток самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів. Дослідниця розглядає самостійність як морально-вольову якість особистості, що характеризується ініціативним, критичним, відповідальним ставленням до власної діяльності, умінням планувати цю діяльність, ставити перед собою завдання та шукати шляхи їх розв'язання без сторонньої допомоги, спираючись при цьому на наявні у власному досвіді знання, уміння та навички. І.В.Ендеберя довела, що самостійність сприяє розвитку вміння обирати вид діяльності, осмислювати та визначати його мету, добирати все необхідне для її досягнення, співвідносити свої бажання та можливості, розмірковувати над планом дій.

Е.Ю.Алієва [2] розглядала психологічні чинники формування у студентів здатності до самостійного життєвого вибору. На думку авторки, самостійність – це інтегрована властивість особистості, яка має багатокomпонентну структуру та характеризується поєднанням специфічних особистісних особливостей (впевненість в собі, низькими показниками тривожності та фрустрованості, інтернальним локусом контролю, креативністю, силою волі, цілеспрямованістю, відповідальністю, активністю, незалежністю та самореалізацією), спрямованих на активне перетворення дійсності та управління особистою життєдіяльністю на основі власних ціннісних орієнтацій. Дослідниця переконана, що у студентів відбувається

остаточне формування здатності до самостійного життєвого вибору, оскільки «цей життєвий етап характеризується формуванням пізнавальних і професійних інтересів, стійкого світобачення, моральної свідомості, ціннісних орієнтацій; здатністю будувати життєві плани, потребою у суспільній активності, зменшенням у порівнянні з попередніми віковими періодами залежності від дорослих, особливою соціальною ситуацією розвитку, яка вимагає не тільки активного розвитку даної якості, а й її широкої реалізації у соціальному житті» [2, с. 58].

Отже, проаналізувавши погляди дослідників, які займалися вивченням самостійності, можна зробити висновок про те, що самостійність – це особистісна якість психічно здорової людини, яка полягає в умінні ставити цілі і добиватися їх виконання, а під поняття «самостійна людина» підпадає особа, яка характеризується наступними ознаками – вміє діяти без сторонньої допомоги, здатна на незалежні дії, вчинки, оригінальна, вольова, незалежна, рішуча, має власну ініціативу, прагнення відійти від шаблонних рішень, здатна до самоуправління.

Висновки. Отже, як бачимо, проблема вивчення самостійності займає почесне місце в зарубіжній і вітчизняній психології. Проаналізувавши розвиток досліджуваного феномена, ми дійшли висновку, що самостійність як особистісна якість формується та розширюється протягом всього життя людини, але особливої значущості вона набуває в підлітковому віці, який є найскладнішим етапом в розвитку особистості і має вирішальне значення для подальшого життя людини, що й стане предметом наших подальших наукових досліджень.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Проблема определения субъекта в психологии // Субъект действия, взаимодействия, познания. – М.: МПСИ, 2001. – С. 36 – 52.
2. Алієва Е.Ю. Психологічні чинники формування у студентів здатності до самостійного життєвого вибору / Дис. ...канд.психол.наук.: 19.00.07. – Київ, 2017. – 259 с.
3. Балясникова Л.В. Понятийная характеристика самостоятельности младшего школьника / Л.В.Балясникова // Акмеология. – 2001. – № 3. – С. 153–157.
4. Бандура А. Теория социального научения. – СПб.: Евразия, 2000. – 320с.
5. Бедлінський О. І. Проблема періодизації підліткового віку у сучасному суспільстві / О.І.Бедлінський // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 2 (143). – С. 49–54.
6. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
7. Блос П. Психоанализ подросткового возраста. / Пер. с англ./П.Блос. – Москва: Институт Общегуманитарных Исследований, 2010. – 272 с.
8. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Дж. Боулби. – М.: Гардарики, 2004. – 237 с.
9. Вьготский Л.С. Собрание сочинений. В 6 томах. Т.3 / под ред. А.М.Матюшкина. – Москва, 1983. – 367 с.
10. Гуріна З. В. Психолого-педагогічні умови становлення самостійності у дітей раннього віку : Дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / З. В. Гуріна. – Київ, 2008. – 202 с.
11. Ендеберя І. В. Особливості розвитку самостійності як умови професійного становлення майбутніх практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: спец. 19.00.07 / Ендеберя І. В. – Київ, 2015. – 23 с.
12. Кон И.С. В поисках себя. Личность и ее самосознание. / И.С.Кон, М.: Политиздат, 1984. – 335 с.
13. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. — 9-е изд. — СПб.: Питер, 2005. — 940 с: ил. — (Серия «Мастера психологии»).

14. Малер Маргарет С, Пайн Фред, Бергман Анни. Психологическое рождение человеческого младенца: Симбиоз и индивидуация. Пер. с англ.-М.: Когито-Центр, 2011. – 13 с. (Библиотека психоанализа)
15. Перлз Ф., Гудмен П., Хефферлин Р. Практикум по гештальт-терапии. – СПб.: Петербург-XXI век, 1995. – 448 с.
16. Райгородский Д.Я. Психология личности. – М.: Бахрах-М, 2008. – 265 с.
17. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. – СПб.: ЗАО «Издательство «Питер», 1999. – 720 с.
18. Ушинский К.Д. Сочинения: в 6 т. / К.Д.Ушинский. – К.: Радянська школа, 1954. – Т. 2. – С. 389 – 449.
19. Фрейд А. Теория и практика детского психоанализа. / А.Фрейд. – М.: Педагогика-Пресс, 1993. – 144 с.
20. Хьелл Л. Теории личности / Л.Хьелл, Д.Зиглер. – СПб.: Питер, 1997. – 608 с.
21. Эриксон Э. Детство и общество / Э. Эриксон. М.: Речь, 2008. – 142 с.
22. Ryan R. M. and Deci E.L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. // American psychologist, 2000, vol. 55, N 1, p. 68–78.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. Abul`xanova-Slavskaya K.A. Problema opredeleny`ya sub`y`ekta v psy`xology`y` // Sub`y`ekt dejstvu`ya, vzay`modejstvu`ya, poznany`ya. – М.: MPSY`, 2001. – s. 36 – 52.
2. Aliyeva E.Yu. Psy`xologichni chy`nny`ky` formuvannya u studentiv zdatnosti do samostijnogo zhy`ttyevogo vy`boru / Dy`s. ...kand.psy`xol.nauk.: 19.00.07. – Ky`yiv, 2017. – 259 s.
3. Balyasny`kova L.V. Ponyaty`jnaya karaktery`sty`ka samostoyatel`nosti` mladshogo shkol`ny`ka / L.V.Balyasny`kova // Akmeology`ya. – 2001. – # 3. – s. 153–157.
4. Bandura A. Teory`ya socy`al`nogo naucheny`ya. – SPb.: Evrazy`ya, 2000. – 320s.
5. Bedlins`ky`j O. I. Problema periody`zacyi pidlitkovogo viku u suchasnomu suspil`stvi / O.I.Bedlins`ky`j // Prakty`chna psy`xologiya ta social`na robota. – 2011. – # 2 (143). – S. 49–54.
6. Bex I. D. Osoby`stist` u prostori duxovnogo rozvy`tku : navch. posib. / I. D. Bex. – К. : Akademvy`dav, 2012. – 256 s.
7. Blos P. Psy`xoanaly`z podrostkovogo vozrasta. / Per. s angl./P.Blos. – Moskva: Y`nstyt`ut Obshhegumany`tarnyx Y`ssledovany`j, 2010. – 272 s.
8. Boulby` Dzh. Sozdany`e y` razrusheny`e emocy`onal`ny`x svyazey / Dzh. Boulby`. – М.: Gardary`ky`, 2004. – 237 s.
9. Vygotsky`j L.S. Sobrany`e sochy`neny`j. V 6 tomax. T.3 / pod red. A.M.Matyushky`na. – Moskva, 1983. – 367 s.
10. Gurina Z. V. Psy`xologo-pedagogichni umovy` stanovlennya samostijnosti u ditej rann`ogo viku : Dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psy`x. nauk: specz. 19.00.07 “Pedagogichna ta vikova psy`xologiya” / Z. V. Gurina. – Ky`yiv, 2008. – 202 s.
11. Endebery`ya I. V. Osoby`vosti rozvy`tku samostijnosti yak umovy` profesijnogo stanovlennya majbutnix prakty`chny`x psy`xologiv : avtoref. dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psy`x. nauk: specz. 19.00.07 / Endebery`ya I. V. – Ky`yiv, 2015. – 23 s.
12. Kon Y`.S. V poy`skax sebya. Ly`chnost` y` ee samosoznany`e. / Y`.S.Kon, М.: Poly`ty`zdat, 1984. – 335 s.
13. Kraig G., Bokum D. Psy`xology`ya rozvy`ty`ya. — 9-e y`zd. — SPb.: Py`ter, 2005. — 940 s: y`l. — (Sery`ya «Mastera psy`xology`y`»).
14. Maler Margaret S, Pajn Fred, Bergman Anny`. Psy`xology`cheskoe rozhdny`e chelovecheskogo mladencza: Sy`mby`oz y` y`ndy`vy`duacy`ya. Per. s angl.-М.: Kogy`to-Centr, 2011. – 13 s. (By`bly`oteka psy`xoanaly`za)

15. *Perlz F., Gudmen P., Xeffery`n R. Prakty`kum po geshtal`t-terapy`y`*. – SPb.: Peterburg-XXI vek, 1995. – 448 s.
16. *Rajgorodsky`j D.Ya. Psy`xology`ya ly`chnosty`*. – M.: Vaxrax-M, 2008. – 265 s.
17. *Ruby`nshtejn S.L. Osnovy obshhej psy`xology`y` / S.L.Ruby`nshtejn*. – SPb.: ZAO «Y`zdatel`stvo «Py`ter», 1999. – 720 s.
18. *Ushy`nsky`j K.D. Sochy`neny`ya: v 6 t. / K.D.Ushy`nsky`j*. – K.: Radyans`ka shkola, 1954. – T. 2. – S. 389 – 449.
19. *Frejd A. Teory`ya y` prakty`ka detskogo psy`xoanaly`za. / A.Frejd*. – M.: Pedagogy`ka-Press, 1993. – 144 s.
20. *X`ell L. Teory`y` ly`chnosty` / L.X`ell, D.Zy`gler*. – SPb.: Py`ter, 1997. – 608 s.
21. *Эры`kson Э. Detstvo y` obshhestvo / Э. Эры`kson*. M.: Rech`, 2008. – 142 s.
22. *Ryan R. M. and Deci E.L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. // American psychologist, 2000, vol. 55, N 1, p. 68–78.*

Полищук Д. С. Становление и развитие самостоятельности как психологическая проблема. В статье рассмотрены истоки становления самостоятельности и раскрыта сущность исследуемого феномена. Проанализирована трактовка понятия самостоятельность в зарубежной психологии и рассмотрена суть понятий, которые помогают раскрыть проблематику самостоятельности, к которым относятся «автономия», «независимость», «самоэффективность», «самодетерминация», «сепарация-индивидуация» и другие. Было также рассмотрено, какое влияние осуществила зарубежная психология на исследуемый феномен, прослежено его развитие в онтогенезе и установлено, что исследуемое явление развивается в течение всей жизни человека. Были проанализированы важность каждого из этапов развития самостоятельности от рождения до зрелой самостоятельности взрослого человека и установлена необходимость сосредоточить внимание на развитии самостоятельности в подростковом возрасте, так как именно этот возраст является периодом завершения детства и переходом к новому этапу психического развития, цель которого подготовить ребенка к самостоятельной взрослой жизни. Также была проанализирована важность исследований, которые осуществила советская психология в направлении изучения и развития понятия самостоятельность, центральной идеей которой является трактовка понятия самостоятельность как проявления воли, которое прилагает индивид при взаимодействии с окружающими людьми, проявляя свою автономность в качестве субъекта деятельности. Была отмечена необходимость развития у ученика исследуемого феномена, так как он является настоящим источником и движущей силой развития личности. Также в статье было проанализировано современное состояние исследуемого нами понятия и установлено, что на сегодняшний день наблюдается тенденция к инфантилизации молодежи, которая проявляется в неспособности предвидеть последствия своего поведения и отвечать за свои ошибки. Таким образом, возникает необходимость провести исследования по развитию самостоятельности у учащихся подросткового возраста, в котором закладываются основы для перехода ко взрослой жизни.

Ключевые слова: самостоятельность, становление самостоятельности, автономия, независимость, самоэффективность, самодетерминация, развитие самостоятельности, подростковый возраст.

Polishchuk D. S. The formation and development of independence as a psychological problem. The article deals with the origins of the formation of independence and discloses the essence of the phenomenon under study. The understanding of the notion of independence in foreign psychology is analyzed and the content of concepts that help to solve the problems of autonomy, which include autonomy, independence, self-efficiency, self-determination, separation-individualization, etc. are considered. It was also investigated which influence foreign psychology

carried out on the phenomenon under study, traced its development in ontogenesis and found that the phenomenon under study develops throughout human life. The importance of each of the stages of development of independence from birth to the adult independence of an adult was analyzed and the need to focus on the development of independence in adolescence, since this age is the period of childhood completion and the transition to a new stage of mental development, which aims to prepare a child to an independent adult life. It also analyzed the importance of the research carried out by Soviet psychology in the direction of studying and developing the notion of independence, the central idea of which is to interpret the notion of independence as a manifestation of the will that the individual makes when interacting with other people, showing his autonomy as a subject of activity. It was emphasized on the need to develop a student in the phenomenon under study, as it is a true source and driving force of personality development. Also, the article analyzed the current state of development of the concept under investigation and found that today there is a tendency towards infantilisation of youth, which manifests itself in the inability to predict the consequences of their own behavior and to be responsible for their mistakes. Thus, there is a need to conduct a study on the development of autonomy in adolescent students, which laid the foundations for the transition to adult life.

Keywords: independence, independence, autonomy, independence, self-efficacy, self-determination, independence development, adolescence.

Відомості про автора:

Поліщук Дар'я Сергіївна – аспірантка кафедри психології факультету філософської освіти і науки НПУ ім. М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна, моб.тел. 097 318 8998, daria.polishchuk@ukr.net

Information about the author:

Polishchuk Daria Sergeevna – Postgraduate Student, Department of Psychology, Faculty of Philosophy Education and Science, National Pedagogical University named M.P.Drahomanov, Kyiv, Ukraine, mobile phone 097 318 89 98, daria.polishchuk@ukr.net

Статтю подано до друку 06.06.2018.

УДК 159.9

© Саламова Камаля, Керимова Севиндж, 2018

Саламова Камаля, Керимова Севиндж (г. Сумгайыт)

РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНО- ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ СЕМЬИ

Саламова Камаля, Керимова Севиндж. Роль национально- духовных ценностей в процессе формирования семьи. Сохранение национально-эстетических ценностей играет важную роль не только с социально-психологической точки зрения, но и с точки зрения сохранения культуры и традиций семьи. Национальные традиции и обычаи прошли длительный вековой путь развития. Они наполнены уважением к взрослым и младшим, национальными особенностями и безграничной любовью к женщине. Все это наиболее ярко находит свое отражение в семейных отношениях.

Ключевые слова: личность, традиции, сватовство, культура, любовь, национально-эстетическое мышление, свадьба, народ .

Каждый народ имеет своеобразные национально-духовные ценности, в том числе и азербайджанский народ, имеет длительную и стойкую систему ценностей с тысячелетними истоками, которую никак нельзя сравнить с развитыми западными народами. Это национально-